

FAKTAARK

Tinfos kulturmiljøfredning

Det industrielle kulturmiljøet på Tinnfoss i Notodden kommune er nå fredet. Fredningen omfatter hele miljøet med kraftstasjoner, industribygninger, tekniske anlegg og boliger fra slutten av 1800-tallet og fremover.

Tinfos kulturmiljø med tre generasjoner kraftverk: Til venstre for fossen Tinfos 1 (1901) bak i bildet Nye Tinfos 1 (1955), og foran til høyre Tinfos 2 (1912). Industribygninger rundt Tinfos 1, «Admini» midt i bildet og Holtakanalen til høyre med funksjonærboliger langs kanalkanten. Foto: © Per Berntsen

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Vannkraft og skog er naturressursene som ligger til grunn for etableringen av virksomhet ved Tinnfoss i Notodden kommune, Telemark. En forsiktig utnyttelse av ressursene startet på slutten av 1700-tallet, men det er først mot slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet at industrimiljøet ble etablert med kraftstasjoner, tresliperi, papirfabrikk, administrasjonsbygninger og boliger. På denne tiden var det vanskelig å føre kraften over lange avstander. Industrien etablerte seg derfor der kraften fantes, og dette ble bakgrunnen for fremveksten av kraftkrevende kjemisk industri og treforedling i Norge. Dette kalles ofte "den andre industrielle revolusjonen" der Norge fikk en viktig rolle i internasjonal sammenheng på grunn av den rike tilgangen på vannkraft.

HELHETLIG KULTURMILJØ

Tinfos kulturmiljø er et helhetlig kulturmiljø som er kompakt i utstrekning. Terrenget er bratt og trangt, og bebyggelse og tekniske anlegg er presset sammen på de tilgjengelige arealene rundt fossen og Sagafosssdammen. Det har vært lite utbyggingspress i dette området i de senere årene, og kulturmiljøet er derfor godt bevart. Tre generasjoner kraftverk innenfor et lite område viser den teknologiske utviklingen i de siste 100 års vannkraftproduksjon. Den lagdelte samfunnsstrukturen er lett lesbar og er fysiske minner som viser hvordan folk levde og hvordan samfunnet fungerte. I tillegg viser bygninger og anlegg hvordan eierne og investorer på den tiden tok ansvar både for den sosiale boligbyggingen og infra-

strukturen ellers i de samfunn som ble bygd opp rundt industrien. Det var stor optimisme og store visjoner knyttet til denne industrireisningen, og dette gjen-speiler seg i de ressursene som ble brukt på arkitektonisk kvalitet både på indu-stribygg og boligbygg.

FORMÅLET MED FREDNINGEN

Formålet med fredningen er å sikre hel-heten, men innenfor det fredete området ligger også enkeltobjekter av meget høy verdi for eksempel kraftstasjonen Tinfos 2, oppført 1911, bevart komplett med rørgater og ventilhus. Bygningen har fått overdådig arkitektonisk utforming som en middelalderborg. Interiøret står be-vart med turbiner og annet teknisk utstyr, og en av turbinene er fortsatt i funksjon. Holtakanalen som fører vannet fra Sa-gafossdammen frem til Tinfos 2 var tek-nologisk meget avansert da den ble byg-get og er et av særtrekkene i ved Tinfos kulturmiljø. Den 4,2 km lange tømmer-renna med broer og tunneller brakte tøm-meret gjennom det kuperete terrenget forbi alle de etablerte kraftstasjonene i vass-draget. Den er et unikt element i miljøet.

Rundt kraftanleggene ligger industribyg-ninger fra slutten av 1800-tallet. Maskin-ene er i dag fjernet og bygningene har fått ny bruk. Direktør- og funksjonærbolige-ne ligger langs Holthakanalen og lengst nord i området ligger arbeiderboligene i den unike Hyttebyen/Kanalbyen med 27 små en-familiehus i hver sin hage.

UNESCOS VERDENSARVLISTE

Til sammen utgjør helheten Tinfos kul-turmiljø et miljø av stor nasjonal verdi. Tinfos har også spilt en viktig rolle for etableringen av Norsk Hydro på Notodden. Den første prøveproduksjo-nen av kunstgjødseliindustriell målestokk

ble gjennomført med kraft fra den eldste kraftstasjonen på Tinnfoss. Tinfos kulturmiljø inngår nå i den nor-ske nominasjonen av Rjukan-Notodden Industrial Heritage Site til UNESCOs verdensarvliste.

Kraftstasjonen Tinfos 2, tegnet av arkitektene Finn og Sverre Knudsen og satt i drift i 1912. Interiøret er bevart komplett med arkitektoniske detaljer, fire turbiner og annet teknisk utstyr. Foto: © Per Berntsen

Hyttebyen/Kanalbyen består av 27 arbeiderboliger oppført 1910-20, i dag borettslag. I forgrunnen Sagafossdammen med tømmerrenna på 4,2 km fra Kloumannsjøen til Tinnfoss. Foto: © Per Berntsen